

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ**

Ιωάννινα, 23-26 Νοεμβρίου 2017

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ**

ΟΡΓΑΝΩΣΗ	Κοσμητεία Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Εφορείες Αρχαιοτήτων και Υπηρεσίες Νεωτέρων Μνημείων ΒΔ Ελλάδα & Νησιών του Ιονίου
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	Κατερίνη Λιάμπη, Καθηγήτρια Αρχαίας Ιστορίας, Κοσμήτωρ Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Κωνσταντίνος Σουέρεφ, Προϊστάμενος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων Βασίλειος Κασκάνης, Προϊστάμενος της Υ.Ν.Μ.Τ.Ε.Η.Β.Ι.Δ.Μ. Νικόλαος Κατσικούδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ	Άντα Αγγέλη, Φιλολόγος, Προϊσταμένη Γραμματεύς, Κοσμητεία Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Χρήστος Κλείτσας, Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων Θάλεια Κύρκου, Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ	Χρήστος Τσακούμης, Αρχιτέκτονας, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ	Ελένη Κώτσου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ	Βίκυ Θεοφιλοπούλου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

Η μετάφραση των κειμένων στην αγγλική συμπεριλαμβανομένων και των περιλήψεων στην αγγλική έχει γίνει με ευθύνη των συγγραφέων.

© ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
Οδός Πανεπιστημίου 57, Αθήνα 105 64
www.tap.gr

ISBN 978-960-386-548-3

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ**

Ιωάννινα, 23 - 26 Νοεμβρίου 2017

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	15
ΗΠΕΙΡΟΣ	
TOBIAS KRAPF	
Early Iron Age pottery in Epirus, South-Eastern Albania and Western Macedonia. Common trends and regional preferences	19
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΓΡΑΒΑΝΗ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΤΣΙΚΟΥΔΗΣ	
Ζητήματα οικιστικής-τοπογραφίας Μολοσσίας και Κασσωπαίας	29
ΑΡΤΕΜΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	
Διεπιστημονική προσέγγιση γυάλινων ευρημάτων της ελληνιστικής περιόδου από την Ήπειρο.....	45
ΒΥΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	
Αναζητώντας τα ηπειρωτικά έθνη στη Ρωμαιοκρατία: Μία αρχαιολογική προσέγγιση	59
ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΜΑΥΡΙΚΑ	
Επιρροές της Κρητικής Σχολής στη ζωγραφική της Ηπείρου (18ος-19ος αι.). Εικόνα του ζωγράφου Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή με θέμα τον αρχάγγελο Μιχαήλ (β' μισό 17ου αι.).....	69
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	
Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών της Υπηρεσίας Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας (ΥΝΜΤΕΗΒΙΑΔΜ) με τη χρήση του λογισμικού QGIS	85

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΥΚΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΝΤΕΡΜΑΡΗΣ Δίκτυο μακροχρόνιας παρακολούθησης μικρομετακινήσεων Λίθινου Γεφυριού Αώου Κόνιτσας	95
ΙΩΑΝΝΙΝΑ	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΟΥΕΡΕΦ 2011-2014: Το Αρχαιολογικό Έργο της ΙΒ΄ ΕΠΚΑ	107
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΟΥΕΡΕΦ 2015-2017: Το Έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων	117
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΛΕΦΑΝΤΗ, GILBERT DAVID MARSHALL, ΕΛΕΝΗ ΚΟΤΖΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΔΑΜ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ Κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες σε μετάβαση: Η λιθοτεχνική παραγωγή από τη βραχοσκεπή Μποΐλα στη δυτική Πίνδο	125
ΕΛΕΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΙΟΥΝΗ, ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΔΑΜ Νέα δεδομένα για τη Νεολιθική από την ενδοχώρα της Ηπείρου: Οικιστικό σύνολο από την Επισκοπή Σερβιανών (Ιωάννινα).....	139
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΙΩΖΟΥ Αγία Μαρίνα Πεδινή Ιωαννίνων: Ένας οικισμός Τελικής Νεολιθικής / Πρώιμης Χαλκοκρατίας	149
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΟΪΝΑΣ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΙΟΥΝΗ, ΕΛΕΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δύο τάφοι του τέλους της Εποχής του Χαλκού στο Σκαμνέλι Ζαγορίου	155
ΧΡΗΣΤΟΣ Ν. ΚΛΕΙΤΣΑΣ Νέα αρχαιολογικά δεδομένα (προϊστορία και πρωτοϊστορία) από τον κάμπο Κόνιτσας και το λεκανοπέδιο Ιωαννίνων: Οι διαστάσεις του χώρου-χρόνου	161
ΧΑΡΑ ΚΑΠΠΑ Ενσφράγιστες κεραμίδες από την ακρόπολη της Καστρίτσας Ιωαννίνων	173
ΥΠΑΤΙΑ ΦΑΚΛΑΡΗ «Ιερό» ελληνιστικής περιόδου στον Αϊ-Λια Γιουργάνιστας Δήμου Ζίτσας	185
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΙΑΝΝΑΚΗ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΙΟΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΟΪΝΑΣ, ΥΠΑΤΙΑ ΦΑΚΛΑΡΗ Αγροτικές εγκαταστάσεις υστερορωμαϊκών και πρώιμων βυζαντινών χρόνων στην πορεία της Ιόνιας οδού στο λεκανοπέδιο Ιωαννίνων.....	197

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΙΑΝΝΑΚΗ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΙΟΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ, ΙΟΥΛΙΑ ΣΤΑΜΟΥ Πρόταση αποκατάστασης της ρωμαϊκής αγρέπαυλης στην Κρανούλα Ιωαννίνων	207
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ, ΕΛΕΝΗ ΣΚΑΛΙΣΤΗ Ιερό Δωδώνης. Νέα στοιχεία και παρατηρήσεις από το ανασκαφικό πρόγραμμα του 2015	221
ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΤΣΟΥΔΑΣ Σύστημα αντιστήριξης στον τοίχο της δυτικής στοάς του Ιερού Δωδώνης.....	231
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΑΛΑΝΗ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΕΝΤΗ Εργασία, μετακίνηση και μετεγκατάσταση μέσα από τα χρηστήρια ελάσματα της Δωδώνης	241
ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ Αναστηλωτικές εργασίες σε μνημεία αρμοδιότητας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, στο πλαίσιο προγραμματικών συμβάσεων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού με την Περιφέρεια Ηπείρου (2014-2017)	253
ΑΝΘΗ ΦΙΛΙΔΟΥ Η δράση των Λινοτοπιτών ζωγράφων στο Ζαγόρι τον 16ο αιώνα. Η μαρτυρία των φορητών εικόνων και τέμπλων	265
ΙΛΙΑΝΑ ΖΑΡΡΑ Η θρησκευτική ζωγραφική στην πόλη των Ιωαννίνων κατά τον 19ο αιώνα: Ο τύπος του Χριστού Μεγάλου Αρχιερέα και η τεκμηρίωσή του μέσα από τα ιστορικά και πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής	281
ΠΑΝΩΡΑΙΑ ΚΑΠΡΙΝΙΩΤΗ Το γεφύρι της Κλειδωνιάς ή Κλειδωνιάβιστας	291
ΒΙΒΗ ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ Γιάν(ν)ινα/Ιωάννινα/Γιάννενα: Σχετικά με τις απαρχές και το όνομα πόλης	297
ΑΛΙΚΗ Κ. ΛΥΤΡΑ Ο εκθεσιακός χώρος του Αρχοντικού Μίσιου	315
ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΥΡΑΚΑ Η συντήρηση της οικοσκευής και της αυλόθυρας του Αρχοντικού Μίσιου	325

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΟΥΛΙΑ ΚΑΤΣΑΔΗΜΑ, ΕΛΕΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	
Εκπαιδευτικές δράσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων: 2014-2016	335
ΘΑΛΕΙΑ ΚΥΡΚΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΧΟΪΝΑΣ	
Προϊόντα αρχαιοκαπηλίας στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων.....	343
ΕΛΕΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΖΟΒΑΡΑΣ	
Δύο πήλινα κοχλιάρια από την εγκατάσταση στη θέση Παλαμπούτι στο Νεοχωρόπουλο Ιωαννίνων.....	351
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ	
ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ	
Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας κατά τα έτη 2015-2017	359
ΚΑΣΣΙΑΝΗ ΛΑΖΑΡΗ	
Η Εποχή του Χαλκού στη Θεσπρωτία. Τα νέα στοιχεία της αρχαιολογικής έρευνας. Μια πρώτη προσέγγιση	365
ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΛΙΑΚΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΗΓΙΝΟΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΜΠΡΟΥ	
Αρχαίο θέατρο Γιτάνων. Οι εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης κατά την πρώτη διετία υλοποίησης του συγχρηματοδοτούμενου έργου.....	379
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΟΣ	
Γεω-αρχαιολογική μελέτη των επιχώσεων του αρχαίου Θεάτρου Γιτάνης Θεσπρωτίας (μακρο-στρωματογραφία - μικρο-στρωματογραφία)	395
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΡΕΚΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ	
Θεοί και ήρωες στα σφραγίσματα των Γιτάνων	405
ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ	
Ο ναός του Αγίου Νικολάου στον Λια Θεσπρωτίας	419
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ	
Ο τύπος της οχυρής κατοικίας στην Ήπειρο και τη Βαλκανική κατά την Τουρκοκρατία. Η περίπτωση της Κούλιας Παραμυθιάς	429
ΘΕΟΔΩΡΑ ΛΑΖΟΥ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ	
Οι εκπαιδευτικές δράσεις της Εφορείας Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας 2014-2017: Πολλαπλές αφορμές για επίσκεψη στο μουσείο	441
ΠΡΕΒΕΖΑ	
ΑΝΘΗ ΑΓΓΕΛΗ	
Το Έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πρέβεζας κατά την τριετία 2015-2017	453

ΔΗΜΗΤΡΑ ΔΡΟΣΟΥ

Η κατοίκηση-οικιστική οργάνωση στην κοιλάδα του κάτω ρου και των εκβολών του Αχέροντα κατά την αρχαιότητα. Συνθετική παρουσίαση βιβλιογραφίας και νέων αρχαιολογικών δεδομένων από την τελευταία δεκαετία 463

ΕΛΠΙΔΑ ΣΑΛΤΑΓΙΑΝΝΗ, ΦΩΤΕΙΝΗ ΣΙΣΚΑ

Οι αρχαιότητες κατά μήκος του ποταμού Αχέροντα 477

ΔΗΜΗΤΡΑ ΔΡΟΣΟΥ

Οι εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους Νεκρομαντείου και Εφύρας. Νέα αρχαιολογικά δεδομένα. Στόχοι και προκλήσεις 489

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΓΡΑΒΑΝΗ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΤΣΙΚΟΥΔΗΣ

Μαρτυρίες για την κεραμική και τορευτική τέχνη από την Κασσώπη 499

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ, ΙΟΥΛΙΑ ΣΤΑΜΟΥ

Το θέατρο της αρχαίας Κασσώπης. Διερεύνηση της μορφής του και πρόταση αποκατάστασης 509

ΕΥΓΕΝΙΑ ΧΑΛΚΙΑ, ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΖΩΗ

Νέα στοιχεία για τη βυζαντινή Νικόπολη 527

ΑΡΤΑ

ΕΛΠΙΔΑ ΣΑΛΤΑΓΙΑΝΝΗ, ΦΩΤΕΙΝΗ ΣΙΣΚΑ

Αγγεία και ειδώλια από το οικόπεδο «Πανούτσου» στην Άρτα. Μια πρώτη τεκμηρίωση 541

ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ

Το Έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αιτωλοακαρνανίας και Λευκάδος κατά τα έτη 2014-2017 547

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ

Ιόνια Οδός: Διασχίζοντας τη χώρα των Αιτωλών, των Ακαρνάνων και των Αμφιλόχων 573

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ

Οι λουτρικές εγκαταστάσεις της αρχαίας Αλίκυρνας 607

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Το λιμάνι της αρχαίας Πλευρώνας. Τα νέα ανασκαφικά δεδομένα μετά τη διέλευση της Ιόνιας Οδού 629

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

JARI PAKKANEN, LAZAROS KOLONAS	
The shipsheds at Oiniadai: New fieldwork in 2015 and 2017	649
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΣΑΝΤΗΛΑ	
Η ελληνιστική κεραμική με διακόσμηση τύπου «δυτικής κλιτύος» από τους νεώσοικους των Οινιαδών. Παρατηρήσεις για την τοπική παραγωγή, τις εισαγωγές, τις επιρροές και τη σχέση της με τα υπόλοιπα εργαστήρια της Δυτικής Ελλάδας	655
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΣΑΝΤΗΛΑ	
Ελληνιστική κεραμική από το βορειοανατολικό νεκροταφείο της Ναυπάκτου Αιτωλίας	675
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ, ΜΑΡΚΟΣ ΠΗΛΑΒΑΚΗΣ	
Συμπληρωματικές παρατηρήσεις στην αρχιτεκτονική και τον γλυπτό διάκοσμο του βυζαντινού επισκοπικού ναού της Ναυπάκτου	695
KATERINI LIAMPI, CLEOPATRA PAPAΕVANGELOU-GENAKOS	
Symbols and Semiotics: the Case of the Acarnanian Pegasi	713
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΑΝΤΕΛΗ, ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΞΑΝΘΗΣ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΟΦΙΟΣ, ΜΑΡΙΟΣ ΧΕΙΜΑΡΙΟΣ	
'Εν τοῦ Ἰονίου κόλπου μυχῶ... Οι πλόες στο Ιόνιο πέλαγος από τους αρχαϊκούς χρόνους έως τη ρωμαϊκή κατάκτηση	733
ΚΕΡΚΥΡΑ	
ΕΛΕΝΗ ΒΟΥΛΙΓΕΑ, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΝΤΑ-ΚΙΤΣΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΣΙΤΑΡΑ, ΕΙΡΗΝΗ ΚΟΥΜΠΟΥΡΑ	
Νεότερα αρχαιολογικά δεδομένα για την οχύρωση της αρχαίας πόλης της Κέρκυρας	745
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΝΤΑ-ΚΙΤΣΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΥΝΙΑ	
Εργαστήριο κεραμικής κλασικής εποχής στον Αλμυρό Αχαράβης στη βόρεια Κέρκυρα	757
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΝΤΑ-ΚΙΤΣΟΥ	
Μια σπάνια αττική μελανόμορφη υδρία-κάλπις από την Κέρκυρα	771
ELENA BONELOU, GIOIA PROVATA, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΝΤΑ-ΚΙΤΣΟΥ	
Coin hoard found in a farmhouse in the area of Paghi, northwestern Corfu (2006) ...	785

ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ

ΟΛΥΜΠΙΑ ΒΙΚΑΤΟΥ, ΕΛΕΝΗ Σ. ΠΑΠΑΦΛΩΡΑΤΟΥ

Το Έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κεφαλονιάς: Οι πρόσφατες ανασκαφικές έρευνες της Εφορείας και οι εργασίες αντιμετώπισης των προβλημάτων μετά τους πρόσφατους σεισμούς 797

CHRISTINA SOUYOUDZOGLOU-HAYWOOD, ANDREAS SOTIRIOU,
ELENI PAPAFLORATOU

The pottery from the Mycenaean site of Palia Stane-Prospholeika, Cephalonia.
A preliminary report 811

ΖΑΚΥΝΘΟΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ

Το οικοδομικό χρονικό της Μονής Στροφάδων 823

Πρόλογος

Στον ανά χείρας τόμο των Πρακτικών του Β΄ Συνεδρίου «Το Αρχαιολογικό Έργο στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου», το οποίο διεξήχθη στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων από τις 23 έως τις 26 Νοεμβρίου 2017, προβάλλονται σε 64 άρθρα συναδέλφων τα σημαντικά αποτελέσματα της αρχαιολογικής έρευνας των τελευταίων χρόνων. Η διοργάνωση του εν λόγω Συνεδρίου ξεκίνησε το 2014 με τη συμβολή της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, των Εφορειών της Βορειοδυτικής Ελλάδας και των νησιών του Ιονίου.

Παρά τους οικονομικούς κραδασμούς της εποχής, αξιοπρόσεκτη ήταν και πάλι η συμμετοχή αρχαιολόγων και άλλων επιστημόνων από πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα της ημεδαπής και του εξωτερικού στην πρόσκληση για το Β΄ Συνέδριο, πράγμα που αφενός ενδυνάμωσε την επιστημονική συζήτηση αφετέρου το κατέστησε πλέον θεσμό.

Το Συνέδριο διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες, Ήπειρος, Αιτωλοακαρνανία, Νησιά του Ιονίου, οι οποίες υιοθετούνται και στον τόμο των Πρακτικών. Κάθε ενότητα ορίζεται από γεωγραφικές υποενότητες, εντός των οποίων ακολουθείται η χρονολογική σειρά παρουσίασης των ερευνών, από την προϊστορική έως και τη νεότερη περίοδο, όπως αποφασίσθηκε κατά την αρχική συνάντηση των επιστημονικώς υπευθύνων. Οι απομακρυσμένες – μεταξύ τους – εποχές, η αρχαία και η νεότερη, παρά τις διαφορετικές ιστορικές συνθήκες, υπό τις οποίες διαμορφώθηκαν, συγκλίνουν με απόλυτη ευκρίνεια και κατορθώνουν να συνομιλούν με έναν αμφίδρομο τρόπο: θεματολογικές ομοιότητες και ποικίλοι άλλοι συσχετισμοί. Οι ερευνητές έρχονται, εντέλει, σε επαφή διαχρονικά με έναν ευρύτερο τόπο, τον προσλαμβάνουν ολιστικά και αποκτούν σοβαρές εμπειρίες.

Τα αρχαία φιλολογικά εκμαρτύρια, λόγω του κατ' εξοχήν αθηνοκεντρικού τους χαρακτήρα, μόλις αποσπασματικές πληροφορίες κατέλιπαν για την ιστορία, τα πολιτικά θεσμικά ζητήματα, την οικονομία και τον πολιτισμό της Βορειοδυτικής Ελλάδας και των νησιών του Ιονίου.

Χάρη στις αρχαιολογικές ανασκαφές αποκαλύφθηκαν αρχαίες πόλεις (ιδιαίτερος στο μήκος της Ιόνιας οδού), τέχνηρα, επιγραφές λαλίστατες, νομίσματα πολύτιμα και ταπεινότερα. Πρόκειται για πολυάριθμα νέα στοιχεία βαρύνουσας σημασίας, η

σύνθεση των οποίων μας επιτρέπει να κατανοήσουμε ολοένα και πιο άρτια συγκεκριμένες εποχές, γεγονότα που διαδραματίστηκαν στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα νησιά, τον βίο των ανθρώπων. Λειψές και συχνά παραπλανητικές ήταν οι γνώσεις μας για την περίοδο της ρωμαιοκρατίας πριν από μερικές δεκαετίες. Αντίθετα σήμερα εμπλουτίστηκαν τόσο πολύ, ώστε να ανατρέπονται πολλές κρατούσες αντιλήψεις. Μια εντελώς διαφορετική εικόνα διαμορφώνεται επίσης για όλες τις περιόδους της Βυζαντινής ιστορίας, των κοσμικών και εκκλησιαστικών ιδρύσεών της, του πολιτισμού, του κόσμου της, που κερδίσαμε χάρη στην εργώδη προσπάθεια των αρχαιολόγων των Υπηρεσιών και των συνεργατών τους. Τα νεότερα μνημεία μας στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου, διασώζονται, αναστηλώνονται, προβάλλονται από τις αρμόδιες Εφορείες και δωρίζονται με τις καλύτερες συνθήκες στο Κοινό.

Παράλληλα με τις εργασίες του Συνεδρίου πραγματοποιήθηκαν δύο εκθέσεις στο ισόγειο του Συνεδριακού Κέντρου «Κάρολος Παπούλιας»: έκθεση σκίτσων και φωτογραφιών «Φινλανδοί αρχιτέκτονες. Με το βλέμμα στην Ελλάδα», σε συνεργασία με το Φινλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών, και έκθεση δημιουργιών της εικαστικού Έφης Σταύρου «Τέχνη που μίσηψες».

Ξεχωριστή είναι η προσφορά των συντηρητών, το έργο των οποίων αποτελεί την προϋπόθεση για την αναγνώριση, επιστημονική συζήτηση και ανάδειξη εκάστου αντικειμένου, μικρότερου ή μεγαλύτερου. Οι σύνεδροι είχαν την ευκαιρία να επισκεφθούν την έκθεση με τίτλο «Αναγεννήσεις - Το έργο των συντηρητών της Εφορείας Ιωαννίνων 2014-2017» στον Πολυχώρο του Ιτς Καλέ.

Ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην πραγμάτωση του Β' Συνεδρίου εκφράζονται: στην Πρυτανεία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και προσωπικά στον Πρύτανη, κ. Γεώργιο Καψάλη, για την παντοδαπή υποστήριξή του, στον Δήμαρχο Ιωαννιτών, κ. Θωμά Μπέγκα, και στην Περιφερειακή Ένωση Δήμων Ηπείρου. Σε όλους τους συναδέλφους - προϊσταμένους των Εφορειών Αρχαιοτήτων και των Υπηρεσιών Νεωτέρων Μνημείων Βορειοδυτικής Ελλάδας και νησιών του Ιονίου, καθώς και σε πλείονες ερευνητές από Πανεπιστήμια και επιστημονικά Ιδρύματα, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου και τη χαρά της συνεργασίας. Οι προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΠΜΣ «Αρχαίος Κόσμος» βοήθησαν πολύπλευρα κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συνεδρίου. Καταλυτική υπήρξε η γραμματειακή αρωγή της φιλόλογου, Προϊσταμένης Γραμματέως της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής, Άντας Αγγέλη και των αρχαιολόγων Δρς Χρήστου Κλείτσα και Θάλειας Κύρκου.

Την έκδοση ανέλαβε η Διεύθυνση Εκδόσεων και Ψηφιακών Εφαρμογών του Οργανισμού Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων (ΟΔΑΠ). Οι κ. Ελένη Κώτσου και Βασιλική Θεοφιλοπούλου εργάστηκαν με γνώση και περισσή αφοσίωση για να φέρουν εις πέρας τις επίπονες διαδικασίες της δημοσίευσης. Εκφράζω και στις δύο την ευγνωμοσύνη μου.

Για μιαν ακόμη φορά είμαι ευτυχής για την πολύχρονη και πολυεπίπεδη συνεργασία μας, που καρποφόρησε πολλά αγαθά, με τον Προϊστάμενο της Εφορείας Ιωαννίνων, κ. Κωνσταντίνο Σουέρεφ.

Καθ. Κατερίνη Λιάμπη
Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Το Β΄ Συνέδριο για το Αρχαιολογικό Έργο στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα Νησιά του Ιονίου Πελάγους έγινε πραγματικότητα. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, οι Περιφερειακές και οι Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού μερίμνησαν για τη διοργάνωση και την επιτυχία του. Επιστήμονες και τεχνικοί διαφόρων ειδικοτήτων συμμετέχουν, ιδίως αναλώμασι, αξιοποιώντας, και με κίνητρο το Συνεδριό μας, το πρωτογενές υλικό των δικών τους ανασκαφών, εργασιών συντήρησης, αποκατάστασης και αναστήλωσης, τα πορίσματα των δράσεων που ανέλαβαν, εμβαθύνοντας περαιτέρω, και με σύγχρονες ματιές, στους καρπούς των παρατηρήσεων προγενέστερων συναδέλφων. Προβάλλουν, με ανακοινώσεις και ανακοινώσεις τοίχου, ως επί το πλείστον «συνθετικές και πρωτότυπες» προς την επιστημονική κοινότητα και κάθε ενδιαφερόμενο, νέα στοιχεία και νοήματα, αναφορικά με το λεγόμενο παρελθόν, το οποίο, όμως, συνυπάρχει με το δικό μας παρόν, μέσω των καταγεγραμμένων συμπερασμάτων και μέσω των υλικών μαρτυριών στους τόπους και τις θάλασσες, όπου οι άνθρωποι έζησαν και ζουν, έδρασαν και δρουν.

Ευχαριστίες οφείλω στους συναδέλφους και τους φίλους, για την ενεργή συμμετοχή στην επίτευξη των Συνεδρίων του Αρχαιολογικού Έργου στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα Νησιά του Ιονίου Πελάγους. Ιδιαίτερα ευχαριστώ την Καθηγήτρια Κατερίνη Λιάμπη, Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Πρόεδρο της Εταιρείας Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων, για την εποικοδομητική συνεργασία στη διοργάνωση και την επίτευξη του Συνεδρίου για το Αρχαιολογικό Έργο στη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα Νησιά του Ιονίου. Επίσης, ευχαριστώ, και εκ μέρους των συνέδρων, την Άντα Αγγέλη, Γραμματέα της Κοσμητείας της Φιλοσοφικής Σχολής, τη Θάλεια Κύρκου και τον Χρήστο Κλείτσα, Αρχαιολόγους της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, για τη γραμματειακή και οργανωτική υποστήριξη. Επιπλέον, ευχαριστίες αποδίδω στους υπεύθυνους των χώρων του Πανεπιστημίου, το οποίο μας φιλοξενεί πάντα ως πνευματική αγκάλη. Και ευχαριστίες στη συνάδελφο Ελένη Κώτσου, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Εκδόσεων και Ψηφιακών Εφαρμογών, και το Διοικητικό Συμβούλιο του Οργανισμού Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων (ΟΔΑΠ) του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, για την άρτια δημοσίευση των Πρακτικών του Συνεδρίου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εύχομαι, μετά το δεύτερο αυτό Συνέδριο, διεπιστημονικό θα χαρακτήριζα, να ακολουθήσουν και άλλα, ανά τακτά χρονικά διαστήματα, για χάρη της επικοινωνίας αναμεταξύ μας και της ευρύτερης ενημέρωσης, αλλά και για να ανεβαίνουν στο βήμα, εκτός από τους παλαίμαχους, νέοι συνάδελφοι ερευνητές και μελετητές, με νέα δεδομένα και ιδέες.

Κ.Ι. Σουέρεφ
Προϊστάμενος Διεύθυνσης
Εφορείας Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΕΘΝΗ ΣΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑ. ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΒΥΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Εισαγωγή

Ερμηνεύοντας τον Στράβωνα¹, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο συνοικισμός που δημιούργησε τη Νικόπολη φαίνεται να έλυσε ένα μεγάλο πρόβλημα για τους κατοίκους των γύρω περιοχών συμπεριλαμβανομένης και ολόκληρης σχεδόν της νότιας Ηπείρου: το πρόβλημα της ασφάλειας. Ο Αύγουστος συγκέντρωσε στη Νικόπολη τους ανθρώπους από τις παρακμάζουσες περιοχές της Ηπείρου, της Αιτωλίας και της Ακαρνανίας² που μέχρι τότε είχαν υποστεί πολλές καταστροφές κυρίως ως παράπλευρη απώλεια των εμφύλιων ρωμαϊκών πολέμων. Φαίνεται λοιπόν ότι ένας από τους βασικούς στόχους του συνοικισμού ήταν η προστασία αυτών των πληθυσμών. Το ζήτημα που έμμεσα θίγει ο Στράβων έχει αναλυθεί μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα από τον Isager³. Ο τελευταίος υποστηρίζει ότι ο αρχαίος συγγραφέας αναφέρεται στην *έρημιά*⁴ της Ηπείρου πριν την ίδρυση της Νικόπολης με σκοπό να τονίσει τη διαφορά μεταξύ του παλαιότερου τρόπου διαβίωσης, συμπεριλαμβανομένου πιθανώς και του πολιτειακού συστήματος, στις ελληνιστικές πόλεις προ του 167 π.Χ., οι οποίες πλέον είχαν καταστραφεί, και των δύσκολων συνθηκών στη μονίμως απειλούμενη ύπαιθρο από το 167 μέχρι το 31 π.Χ.

Υπάρχει ωστόσο και ένα άλλο σημαντικό στοιχείο σε αυτά που αναφέρει ο Στράβων⁵ και έχει να κάνει με τη μοίρα των πόλεων και των αγροτικών οικισμών μετά τον συνοικισμό για την ίδρυση της Νικόπολης: Οι συνέπειες του συνοικισμού θα

---

1. Στράβων 7.7.6.

2. Για τους Ακαρνάνες και Αιτωλούς που συνοικίστηκαν στη Νικόπολη, βλ. Zachos 2016, 178-179, 199-200. Για τους Ηπειρώτες, βλ. Antoniadis 2016, 23, 27, 33-45, 51, 61.

3. Isager 2001, 23-24.

4. Στράβων 7.7.10.

5. Στράβων 7.7.10.

έπρεπε να είχαν οδηγήσει λογικά στην περαιτέρω ερήμωση ή απόλυτη εγκατάλειψη των παλαιών ελληνοιστικών πόλεων. Αυτή η ερήμωση αποτυπωνόταν αρχικά και σε αρχαιολογικές έρευνες⁶ που δεν διαπιστώνονταν σημαντικά ίχνη κατοίκησης σε πολλές ελληνοιστικές πόλεις στην κεντρική και νότια Ήπειρο μετά το τέλος του 1ου αι. π.Χ. Αυτό θα αποτύπωνε άλλωστε και τη χαριστική βολή για τις θέσεις αυτές μετά την πρώτη μεγάλη καταστροφή που είχε συμβεί κατά τον Πολύβιο το 167 π.Χ. Τότε, 150.000 Ηπειρώτες εξανδραποδίστηκαν και 70 πόλεις, οι περισσότερες μολοσσικές, καταστράφηκαν⁷. Τον επόμενο αιώνα, Ρωμαίοι όπως ο Βάρρων δεν φεΐδονται λέξεων για να περιγράψουν τους Ηπειρώτες ως τους καταλληλότερους δούλους για κτηνοτροφικές εργασίες⁸.

Έχει λοιπόν μεγάλη σημασία να κατανοήσουμε εάν η κατά τον Στράβωνα ερήμωση των πάλαι ποτέ κραταιών πόλεων της Ηπείρου αποτυπώνεται και αρχαιολογικά είτε πριν είτε περίπου το 29 π.Χ., μετά την ίδρυση της Νικόπολης⁹. Άρρηκτα συνδεδεμένη με την τύχη των πόλεων των Ηπειρωτών είναι και η πολιτισμική ταυτότητα των ανθρώπων που διαβίωναν σε αυτές. Για τον λόγο αυτό είναι σημαντικό να εξετάσουμε μέσα από συγκεκριμένα ευρήματα και θέσεις το τι συνέβη στα μεγάλα έθνη της Ηπείρου και στις περιοχές που παραδοσιακά διαβίωναν από το 167 π.Χ. μέχρι και τον 2ο αι. μ.Χ., όταν ιδρύεται η Επαρχία της Ηπείρου¹⁰. Το παρόν άρθρο δεν αποτελεί μια σύνθεση του συνόλου των αρχαιολογικών δεδομένων, αλλά παρουσιάζει ορισμένα ευρήματα που πιθανώς σχετίζονται με τα ηπειρωτικά φύλα και εν μέρει τα διαφοροποιούν έμμεσα από τους Ρωμαίους κατακτητές και εποίκους. Εξετάζονται οι περιοχές της Ηπείρου νότια της Χαονίας, οι οποίες είναι και αυτές που υπέφεραν σημαντικά από τις επιπτώσεις της ρωμαϊκής κατάκτησης (Εικ. 1).

Έθνη και περιοχές της Ηπείρου

Η Μολοσσία που υπέφερε ιδιαίτερα από τους Ρωμαίους, υποτίθεται ότι είδε όλα της τα οικιστικά και λατρευτικά κέντρα να καταστρέφονται μερικώς ή ολικώς. Ως επιχείρημα σε αυτή τη συλλογιστική θα μπορούσε να ενταχθεί το πεσμένο τείχος στο Όρραον, παρόλο που η καταστροφή ενός χώρου δεν είναι πάντα εύκολα χρονολογήσιμη. Στο ίδιο το Όρραον όμως, υπάρχουν οικίες που ακόμη στέκουν όρθιες, όπως για παράδειγμα η Οικία Α. Μαζί με την κεραμική (ανάγλυφοι σκύφοι) και τα νομίσματα από τον Βουθρωτό, την Κέρκυρα και την Αθήνα¹¹ δείχνουν ότι για ένα

6. Δάκαρης 1986, 144-145.

7. Πολύβιος 30.15.

8. Varro *Rust.* 1.17.5; 2.1.2; 2.6.16; 2.9.3.

9. Cassius Dio 51.1-4. Ανδρέου 2007, 233. Χρυσοστόμου - Κεφαλλονίτου 2001, 10.

10. Στην νέα αυτήν επαρχία πλέον περιλαμβάνονται περιοχές και νησιά εκτός της αρχαίας επικράτειας.

11. Για μια λεπτομερή ανάλυση των 51 νομισμάτων που βρέθηκαν στο Όρραον, βλ. Δάκαρης 1986, 140-143.

Εικ. 1. Οι περιοχές των Εθνών των Ηπειρωτών σε συνάρτηση με τις θέσεις κατοίκησης κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο.

τουλάχιστον τμήμα της πόλης η ζωή συνεχίστηκε μέχρι και το τέλος του 1ου αι. μ.Χ. ή και αργότερα, αφού ο Δάκαρης¹² αναφέρει ανάμεσα στα υπόλοιπα ευρήματα και δύο χάλκινα ασσάρια του 4ου αι. μ.Χ. Το Όρραον αποτελούσε παραδοσιακά το νοτιότερο φρούριο των Μολοσσών προτού επεκταθούν σε μία ζώνη περίπου 10 χλμ. στον Αμβρακικό κόλπο¹³. Με αυτήν ακριβώς τη μολοσσική επέκταση έχει πιθανότητα να κάνει μία επιγραφή που αναφέρεται στη συνθήκη της Κασσωπικής Χαράδρου με την Αμβρακία υπό την προστασία των Ρωμαίων, για την απόκτηση κοινών μεταξύ τους συνόρων. Με τον τρόπο αυτόν οι Ρωμαίοι απέκλειαν στους Μολοσσούς την πρόσβαση στον Αμβρακικό¹⁴. Εάν η επιγραφή χρονολογείται όντως μετά το 167 π.Χ.¹⁵, είναι πλεονασμός να αναφέρουμε ότι όταν αποκόβεται η πρόσβαση στη θάλασσα από ένα έθνος αυτό γίνεται γιατί το έθνος αυτό συνεχίζει να υφίσταται. Το ότι οι Μολοσσοί συνέχισαν παρά τα γεγονότα του 167 π.Χ. να κατοικούν στην περιοχή

12. Δάκαρης 1986, 140.

13. Ψ.-Σκύλαξ 30-31,

14. Δάκαρης 1986, 144.

15. *Supplementum Epigraphicum Graecum (SEG)* 45, 660. Cabanes - Andreou 1985, 537-538. Ανδρέου - Ανδρέου 1986, 100-102. Ανδρέου 1996-1997, 141-172. Καρατζένη 1997, 233-250.

τους επιβεβαιώνεται και από τιμητικό ψήφισμα¹⁶ που βρέθηκε στη Λάρισα και χρονολογείται μεταξύ 140 και 130 π.Χ. Στο ψήφισμα αυτό υπάρχει μάλιστα ξεκάθαρη αναφορά σε Κοινό των Μολοσσών.

Ανάλογα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν και από άλλες θέσεις της Μολοσσίας: Η Γ. Πλιάκου¹⁷ έχει γράψει για τις ισχυρές ενδείξεις που μας επιτρέπουν να θεωρούμε ότι στην Ακρόπολη του Γαρδικίου, θέση παραδοσιακά ταυτισμένη με την Πασσαρώνα, πρωτεύουσα των Μολοσσών, έχουμε πλέον στρωματογραφημένα ευρήματα, δηλαδή κεραμική από το μέσα του 2ου αι. π.Χ. αλλά και νομίσματα του Κοινού των Ηπειρωτών που χρονολογούνται μετά το 148 π.Χ. Την ίδια περίπου εικόνα έχουμε και στον παρακείμενο ναό στο Ροδοτόπι, η αλλιώς ναό του Αρείου Διός, όπου γνωρίζει νέα ακμή στα χρόνια του Αυγούστου¹⁸.

Στην Καστρίτσα που έχει ταυτιστεί με την Τέκμωννα, τα τείχη στέκουν ακόμη, παρόλο που σε ορισμένα σημεία έχουν καταστραφεί ή καταρρεύσει. Έχουν εντοπιστεί μάλιστα και σιδερένια βέλη από καταπέλτες και λίθινα βλήματα που παραπέμπουν σε πολιορκία, πιθανότατα αυτή των Ρωμαίων που περιγράφει ο Τίτος Λίβιος¹⁹. Υπάρχει επίσης σε διάφορα σημεία της οχύρωσης εκτεταμένο στρώμα καταστροφής που σχετίζεται με την ίδια πολιορκία²⁰. Τα τείχη ωστόσο φαίνεται να επισκευάζονται άμεσα και στα κτιριακά συγκροτήματα εντός της ακρόπολης διαπιστώνεται συνεχής κατοίκηση²¹ από τον 3ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 6ο αι. μ.Χ.

Στη Θεσπρωτία υπάρχουν αρκετές θέσεις στην ύπαιθρο που συνεχίζουν να κατοικούνται²². Οι περισσότερες από αυτές βρίσκονται στην ενδοχώρα κυρίως στην κοιλάδα του Κωκυτού²³ και κάποιες άλλες στα παράλια, όπως το κτιριακό συγκρότημα που έχει ταυτιστεί με το Νεκυομαντείο²⁴. Όλες αυτές οι θέσεις φαίνεται να σχετίζονται με αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή, η οποία δεν διακόπτεται από τους Ρωμαίους. Σε σημαντικές πόλεις όπως στα Γίτανα φαίνεται να συνεχίζεται η κατοίκηση μέχρι και τον 1ο αι. π.Χ., όπως μαρτυρούν τα ευρήματα από την πόλη και το νεκροταφείο²⁵. Στη θέση Γεροπλάτανος, όπου υπήρχε μια ακρόπολη παραδοσιακά

16. Tziafalias - Helly 2007, 453-464.

17. Πλιάκου 2014, 91-92.

18. Πλιάκου 2013, 454.

19. Livy 45.26.4.

20. Γιούνη - Καπά - Φάκλαρη 2015, 45.

21. Γιούνη - Καπά - Φάκλαρη 2015, 45.

22. Antoniadis 2019, 394-396.

23. Forsén - Forsén - Lazari - Tikkala 2011, 73-122. Antoniadis 2019, 395, χάρτης 2.

24. Δάκαρης 1963, 89-92. Wiseman 1998, 12-18.

25. Κάντα-Κίτσου 2008, 24.

ταυτισμένη με τη Φανωτή, υπάρχουν επίσης στοιχεία (βωμός, ρωμαϊκά νομίσματα²⁶, κεραμικός κλίβανος²⁷) για κατοίκηση²⁸ όχι μόνο μετά το 167 π.Χ. αλλά πιθανότατα και μέχρι και τον 1ο αι. μ.Χ.

Τα ευρήματα από διάφορα ταφικά σύνολα στη Θεσπρωτία, που τοποθετούνται εκτός γνωστών οικισμών, έχουν επίσης εξαιρετικό ενδιαφέρον. Ενώ το νεκροταφείο της Μαζαρακιάς αποτελεί τόπο που μάλλον, εάν κρίνουμε από τα κτερίσματα, σχετίζεται και με τους κατακτητές²⁹, οι τάφοι στο Κεφαλοχώρι και στο φράγμα του Καλαμά μας δείχνουν κάτι τελείως διαφορετικό: Όπως έχουν γράψει σε πρόσφατο άρθρο οι Πάλλη, Ρήγιнос και Λάμπρου³⁰, και στα δύο αυτά νεκροταφεία έχουμε τουλάχιστον δύο ελληνιστικούς κιβωτιόσημους τάφους που συνεχίζουν να δέχονται ταφές και μετά το 167 π.Χ. Οι τάφοι αυτοί θα μπορούσαν να ανήκουν σε μια τοπική αριστοκρατία που επιβιώνει της κατάκτησης. Μπορούμε άραγε να μιλάμε για μια άρχουσα τάξη η οποία συνεργάστηκε με τους Ρωμαίους και σε ένα βαθμό κατόρθωσε να διατηρήσει κάποια προνόμια; Η απάντηση πρέπει να είναι θετική. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Σ. Δάκαρης έδειξε από μία επιγραφή σε βωμό στο Βουλευτήριο της Δωδώνης ότι ο Χάρωψ και η οικογένειά του ήταν πιθανότατα Θεσπρωτοί και όχι Χάονες³¹. Το γεγονός ότι και η αγροτική παραγωγή αλλά και μέρος της άρχουσας τάξης επιβιώνουν κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία δείχνει και τη διαφορετική αντιμετώπιση των Ρωμαίων για τους Θεσπρωτούς και τους Μολοσσούς.

Την Κασσωπαία της Ρωμαϊκής περιόδου πάντα επισκίαζε η Νικόπολη και την ίδια την Κασσώπη το κλασικό και ελληνιστικό παρελθόν της. Πριν τον Αύγουστο όμως η Κασσώπη φαίνεται να συνεχίζει να αποτελεί ένα σημαντικό διοικητικό αλλά και πολιτιστικό κέντρο³², ειδικότερα από το 148 π.Χ. μέχρι ίσως και το 31 π.Χ. Υπάρχει επίσης η ιστορία των τριών στρατιωτικών από το Κασσωπικόν Βουχέτιον: Οι Φιλώτας, Ίππαρχος και Κύλισος μεταξύ 133 και 129 π.Χ. πολέμησαν στο πλευρό των Ρωμαίων στη Μικρά Ασία εναντίον του Αριστόνικου και αφού επέστρεψαν σώοι, έστησαν χάλκινο αναθηματικό άγαλμα του Ηρακλή στην αγορά της Κασσώπης³³. Η στήλη που στήριζε το άγαλμα και έφερε την αναθηματική επιγραφή βρέθηκε δίπλα σε σειρά βάθρων και βάσεων στη βόρεια στοά της Αγοράς της πόλης. Το συγκεκριμένο εύρημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί αποδεικνύει ότι οι Ηπειρώτες

---

26. Πρέκα-Αλεξανδρή 1995, 442-445.

27. Λάμπρου 2006, 706.

28. Κάντα-Κίτσου - Λάμπρου 2008, 37-39.

29. Palli - Riginos - Lamprou 2016, 1-21.

30. Palli - Riginos - Lamprou 2016, 1-21.

31. Δάκαρης 1987, 1-21.

32. Dakaris 1971, 91-93. Antoniadis 2016, 29-30.

33. SEG 36, 555.

είχαν σημαντικές στρατιωτικές καριέρες στο πλευρό των Ρωμαίων και ότι δεν ήταν ικανοί μόνο για κτηνοτροφικές εργασίες ως δούλοι. Δείχνει επίσης ότι η Αγορά της Κασσώπης συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό χώρο και μετά το 167 π.Χ.

Ακόμη και μετά το συνοικισμό για τη δημιουργία της Νικόπολης η Κασσώπη δεν φαίνεται να εγκαταλείπεται. Έχει βρεθεί σε επιφανειακή έρευνα κεραμική από τη ρωμαϊκή και υστερορωμαϊκή περίοδο³⁴. Ένα ζήτημα που φαίνεται να μην έχει αναδειχθεί ιδιαίτερα στην έρευνα, είναι αυτό των δύο μαρμάρινων κεφαλών του Μάρκου Αυρηλίου και της Φαυστίνας της νεότερας, που ήταν προϊόν λαθρανασκαφής και παραλίγο αρχαιοκαπηλίας. Οι κεφαλές αυτές πιθανότατα προέρχονται από την Κασσώπη, όπως μας πληροφορεί ο Κ. Ρωμαίος στο *Αρχαιολογικό Δελτίο* του 1916³⁵. Ο Ρωμαίος κάνει στο ίδιο άρθρο πλήρη διαχωρισμό μεταξύ των αρχαιοτήτων από τη Νικόπολη και την Κασσώπη (Καμαρίνα) και αναδεικνύει και το ζήτημα του ευρύτερου φαινομένου των λαθρανασκαφών στην Κασσώπη³⁶. Αυτό πιθανότατα θα σήμαινε ότι στην Κασσώπη υπάρχουν ενδείξεις όχι μόνο για κατοίκηση αλλά ίσως ακόμη και για αυτοκρατορική λατρεία στα τέλη του 1ου αι. μ.Χ. Αυτό βέβαια θα ίσχυε εφόσον τα πορτρέτα αυτά δεν κοσμούσαν απλώς κάποια οικία, αλλά αποτελούσαν λατρευτικό σύνολο ενός ιερού. Σε κάθε περίπτωση όμως η Κασσώπη δεν φαίνεται να είναι ένα τελείως εγκαταλελειμμένο μέρος ακόμη και αυτήν την περίοδο.

Η Αμβρακία, κορινθιακή αποικία που στη συνέχεια έγινε πρωτεύουσα του Πύρρου, απέφυγε την καταστροφή του 167 γιατί ήταν ήδη κάτω από τον έλεγχο των Ρωμαίων πιθανότατα ως *civitas libera*³⁷. Τα ομόλογα των Αμβρακιωτών αποτελούν μια σημαντική ένδειξη ενός νέου δυναμικού πολιτικού ρόλου που φαίνεται να προόριζαν οι Ρωμαίοι για την Αμβρακία για τη μετά το 167 π.Χ. περίοδο³⁸. Μεταξύ του 57 και του 55 π.Χ. η Αμβρακία φαίνεται να υπέστη μεγάλη καταστροφή κατά τη διάρκεια των εμφύλιων ρωμαϊκών πολέμων³⁹. Για την Αμβρακία μετά το 31 π.Χ. μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν λιγοστά ίχνη κατοίκησης, όπως κάποια εργαστήρια⁴⁰, αλλά και δραστηριότητα στα νεκροταφεία της πόλης⁴¹. Άρα, ούτε και αυτή η πόλη δείχνει να έχει εγκαταλειφθεί πλήρως.

34. Moore 2001, 79.

35. Ρωμαίος 1916, 52.

36. Ρωμαίος 1916, 52.

37. Hammond 1967, 144. Ανδρέου 1996-1997, 141. Fantasia 2017, 207.

38. Cicero *Pis.* 96. Marshall 1975, 88-93. Fantasia 2017, 207-208.

39. Καρατζένη - Πλιάκου 1992, 263-264.

40. Ζάχος 2012, 343. Ρήγιнос 2012, 358.

41. Αγγέλη 1993, 275-278.

Ηπειρωτική ταυτότητα στη Ρωμαϊκή περίοδο

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να δούμε τι ένωνε στην αρχή της Ρωμαϊοκρατίας όλες αυτές τις περιοχές και έθνη. Υπάρχουν αναφορές σε Κοινά των Ηπειρωτών είτε από αρχαίους συγγραφείς⁴² είτε από την ερμηνεία αρχαίων κειμένων, όπως έκανε ο Δάκαρης που μίλησε για την πιθανότητα ύπαρξης ενός κοινού παράλληλου με αυτό της Φοινίκης⁴³ αμέσως μετά το 167 π.Χ. Θεώρησε μάλιστα την Πανδοσία ή έπειτα τη Δωδώνη ως πιθανή έδρα του. Από το 148 π.Χ. και μετά, εάν υποθέσουμε ότι υπήρχε πλέον ένα μόνο κοινό για όλους τους Ηπειρώτες, η έδρα του θα μπορούσε να βρίσκεται στην Κασσώπη⁴⁴. Καθοριστική για αυτήν την ερμηνεία ήταν ασφαλώς η μελέτη του Franke για τα νομίσματα αυτής της περιόδου⁴⁵. Τα ευρήματα και οι ερμηνείες των διάφορων αρχαιολογικών δεδομένων μας δείχνουν ότι έχουμε ένα δίκτυο μεταξύ των πάλαι ποτέ ισχυρών πόλεων, που προφανώς αλληλοεπιδρά και σχετίζεται άμεσα με το Κοινό των Εθνών των Ηπειρωτών. Ο ρόλος των Κοινών αυτών σίγουρα δεν θα μπορούσε να είναι ο ίδιος με των προ του 167 π.Χ., αλλά είναι βέβαιο ότι σε κάθε περίοδο τα Κοινά ένωναν ή χώριζαν έθνη κι όχι περιοχές.

Αναμφίβολα η Νικόπολη και Φωτική είναι οι νέες πόλεις που εκφράζουν το ρωμαϊκό όραμα για την Ήπειρο μετά τα τέλη του 1ου αι. π.Χ. Το ίδιο συμβαίνει βορειότερα στον Βουθρωτό και σε πολλούς μικρότερους οικισμούς, όπως για παράδειγμα στο Λαδοχώρι που γνώρισε μεγάλη ακμή κατά την Υστερορωμαϊκή περίοδο. Εκτός λοιπόν από τις νέες θέσεις που εμφανίζονται στη Ρωμαϊκή περίοδο, ένα μέρος των κατοίκων συνεχίζει να ζει είτε από επιλογή είτε κυρίως από ανάγκη στις παλαιές ηπειρωτικές πόλεις αλλά και στην ύπαιθρο. Κάποιοι από αυτούς συνεχίζουν να επισκέπτονται το μαντείο της Δωδώνης και να κάνουν χρήση του τοπικού νομίσματος⁴⁶. Όλοι αυτοί θα μπορούσαν να είναι κάτι άλλο εκτός από Ηπειρώτες; Η απάντηση είναι ναι, θα μπορούσε να είναι Ρωμαίοι ή και άλλοι Ιταλοί και Ιταλιώτες που έβλεπαν στην Ήπειρο μεγάλα περιθώρια για εμπόριο και κέρδος⁴⁷. Δύσκολα όμως μπορούμε να τους φανταστούμε να επιδιώκουν να ζήσουν σε περιοχές που ακόμη και στις μέρες μας είναι δυσπρόσιτες. Η κοιλάδα του Κωκυτού, οι ακτές της Θεσπρωτίας και ο Αμβρακικός κόλπος ήταν πολύ πιο ελκυστικοί και προσοδοφόροι προορισμοί για αυτούς⁴⁸.

---

42. Franke 1961, 225-237. Σαρκάκης 1964, 107.

43. Πολύβιος 32.7. Dakaris 1971, 92-93. Δάκαρης 1987, 19. Cabanes 1997, 117, 120.

44. Dakaris 1971, 92-93.

45. Franke 1961, 218-225, 323-329. Λιάμπη 2014, 28-31.

46. Δάκαρης 1960, 36.

47. Ζουμπάκη 2019, 375-380.

48. Antoniadis 2019, 394-395.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι οι Ηπειρώτες δεν εξαφανίστηκαν ούτε μετά το 167 αλλά ούτε καν μετά και 29 π.Χ. Είτε ως δούλοι είτε ως πολεμιστές είτε ως άρχουσα τάξη κατάφεραν να συνεχίσουν την όποια δραστηριότητά τους σε ένα πολύ πιο περιορισμένο πλαίσιο και μέσα από τις ανάγκες και τις ιδεολογικές απαιτήσεις μιας αυτοκρατορίας. Επίσης σε επίπεδο πολιτειακών θεσμών υπάρχουν ενδείξεις ότι τα Κοινά ή το Κοινό των Ηπειρωτών συνέχισε να υφίσταται με ένα σαφώς περιορισμένο ρόλο μέχρι και τον Αύγουστο. Μετά την ίδρυση της Νικόπολης συνεχίζει να υπάρχει κατοίκηση στα παλαιά σημαντικά οικιστικά και θρησκευτικά κέντρα των Ηπειρωτών, αλλά δεν υπάρχουν δεδομένα που να παραπέμπουν πλέον σε ένα πολιτικό σύστημα παρόμοιο με αυτό των παλαιών πόλεων. Με το πέρασμα των αιώνων αναρωτιέται κανείς εάν έμεινε κάτι από την αίγλη των παλαιών εθνών των Ηπειρωτών στα υστερορωμαϊκά χρόνια. Από αρχαιολογικής άποψης δύσκολα μπορούμε να μαντέψουμε, πόσο μάλλον να αποδείξουμε κάτι τέτοιο. Μπορούμε ωστόσο να θεωρήσουμε ότι οι μόνοι ίσως που έστω και ακούσια επέλεξαν να αποτελούν μία ζωντανή ανάμνηση του παρελθόντος ήταν οι λιγοστοί κάτοικοι κυρίως της Μολοσσίας, που ακόμη και στο τέλος της αρχαιότητας συνέχιζαν να ζουν σε απόμερες θέσεις οι οποίες ίσως και να αποτελούσαν τα πατρογονικά τους εδάφη.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<i>ΑΔ</i>	<i>Αρχαιολογικόν Δελτίον</i>
<i>ΑΕ</i>	<i>Αρχαιολογική Εφημερίς</i>
<i>ΒCH</i>	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique</i>
<i>ΠΑΕ</i>	<i>Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας</i>

Ελληνική

- Αγγέλη, Α., 1993. *ΑΔ* 48, Χρονικά, Β'1, 275-278.
- Ανδρέου, Ι., 1996-1997. Τα ομόλογα των Αμβρακιωτών και η ιστορική τοπογραφία της νοτιο-ανατολικής Ηπείρου, *ΑΔ* 51-52, Α', Μελέτες, 141-172.
- Ανδρέου, Ι., 2007. Τοπογραφικά και πολεοδομικά Νικόπολης, στο Κ. Ζάχος (επιμ.), *Νικόπολις Β': Πρακτικά του δευτέρου Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη*, Πρέβεζα, 231-262.
- Ανδρέου, Ι. - Ανδρέου, Η., 1986. *ΑΔ* 41, Χρονικά, 100-102.
- Γιούνη, Π. - Καπά, Χ. - Φάκλαρη, Υ., 2015. *Καστρίτσα Ιωαννίνων: Συνοπτικός οδηγός του αρχαιολογικού χώρου*, Ιωάννινα.
- Cabanes, P., 1997. Από την Ρωμαϊκή κατάκτηση ως τη μεγάλη κρίση του 3ου αι. μ.Χ., στο Μ.Β. Σακελλαρίου (επιμ.), *Ήπειρος, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα, 9-139.
- Δάκαρης, Σ., 1960. *ΑΔ* 16, Χρονικά, 1-44.
- Δάκαρης, Σ., 1963. Ανασκαφή εις το Νεκρομαντείον του Αχέροντος, *ΠΑΕ*, 89-92.
- Δάκαρης, Σ., 1986. Το Όρραον: το σπίτι στην αρχαία Ήπειρο, *ΑΕ*, 108-146.
- Δάκαρης, Σ., 1987. Η Ρωμαϊκή πολιτική στην Ήπειρο, στο Ε. Χρυσός (επιμ.), *Νικόπολις Α': Πρακτικά του πρώτου Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη*, Πρέβεζα, 1-21.
- Ζάχος, Κ., 2012. ΙΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στο Μ. Ανδρεαδά-

- κη-Βλαζάκη (επιμ.), 2000-2010: *Από το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων*, Αθήνα, 343-348.
- Ζουμπάκη, Σ., 2019. «Ποιος σαλπάρει από ένα Ιταλικό λιμάνι για να μιλήσει για χοίρους;»: Διασχίζοντας την Αδριατική προς αναζήτηση ευκαιριών στη Θεσπρωτία, στο Ι. Χουλιάρης - Γ. Πλιάκου (επιμ.), *Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου για τη Θεσπρωτία, Ηγουμενίτσα*, Ιωάννινα, 373-388.
- Κάντα-Κίτσου, Α., 2008. *Γίτανα Θεσπρωτίας: Αρχαιολογικός οδηγός*, Αθήνα.
- Κάντα-Κίτσου, Α., 2009. *Δίκτυο Αρχαιολογικών Χώρων Θεσπρωτίας*, Ηγουμενίτσα.
- Κάντα-Κίτσου, Α. - Λάμπρου, Β., 2008. *Ντόλιανη Θεσπρωτίας: Αρχαιολογικός Οδηγός*, Αθήνα.
- Καρατζένη, Β. - Πλιάκου, Γ., 1992. *ΑΔ 47*, Χρονικά Β΄1, 263-264.
- Καρατζένη, Β., 1997. Τοπογραφικά της χώρας των Αμβρακιωτών, *Αφιέρωμα στον Ν.Γ.Λ. Hammond*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Παράρτημα 7, Θεσσαλονίκη, 233-250.
- Λάμπρου, Β., 2006. *ΑΔ 61*, Χρονικά, Β΄1, 706.
- Λιάμπη, Κ., 2014. Η οικονομία της βορειοδυτικής Ελλάδας κατά την ελληνιστική περίοδο: Ήπειρος, Ακαρνανία και Αιτωλία, νησιά του Ιονίου, *Η΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Ιωάννινα, 5-9 Μαΐου 2009, *Πρακτικά*, Αθήνα, 25-62.
- Πλιάκου, Γ., 2013. Το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Οι μαρτυρίες των ανασκαφικών νομισματικών συνόλων, στο Κ. Λιάμπη - Κ. Παπαευαγγέλου-Γκενάκου - Κ. Ζάχος - Α. Ντούζουγλη - Α. Ιακωβίδου (επιμ.), *Νομισματική και οικονομική ιστορία στην Ήπειρο κατά την αρχαιότητα. Πρακτικά του Ιου Διεθνούς Συνεδρίου «Νομισματική και οικονομική ιστορία στην Ήπειρο κατά την αρχαιότητα»*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 3-7 Οκτωβρίου 2007, Αθήνα, 449-462.
- Πλιάκου, Γ., 2014. Ελληνιστική κεραμική από δημόσιο κτίριο στην ακρόπολη «Μεγάλου Γαρδικίου» στο λεκανοπέδιο Ιωαννίνων, *Η΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Ιωάννινα, 5-9 Μαΐου 2009, *Πρακτικά*, Αθήνα, 85-95.
- Πρέκα-Αλεξανδρή, Κ., 1995. *ΑΔ 50*, Χρονικά, Β΄2, 442-445.
- Ρήγιος, Γ., 2012. ΔΓ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στο Μ. Ανδρεάδακη-Βλαζάκη (επιμ.), 2000-2010: *Από το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων*, Αθήνα, 355-358.
- Ρωμαίος, Κ.Α., 2016. *ΑΔ 2*, Παράρτημα, 52.
- Σαρικάκης, Φ., 1964. Συμβολή εις την ιστορίαν της Ηπείρου κατά τους χρόνους της ρωμαϊκής κυριαρχίας (167-31 π.Χ.), *ΑΕ*, 105-119.
- Χρυσοστόμου, Π. - Κεφαλλονίτου, Φ., 2001. *Νικόπολις*, Αθήνα.

Ξενόγλωσση⁴⁹

- Antoniadis, V., 2016. *Tabula Imperii Romani: J 34 - Athens: Epirus*, Athens.
- Antoniadis, V., 2019. *Tabula Imperii Romani Thesprotia: Mapping the Roman Presence and Activities*, στο Ι. Χουλιάρης - Γ. Πλιάκου (επιμ.), *Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου για τη Θεσπρωτία, Ηγουμενίτσα*, Ιωάννινα, 389-402.
- Cabanes, P. - Andreou, I., 1985. Le règlement frontalier entre les cités d'Ambracie et de Charadros, *BCH* 109, 499-544.

---

49. Οι συντομογραφίες για τα ξενόγλωσσα περιοδικά ακολουθούν τις οδηγίες των *Archäologischer Anzeiger* 1997, 611-628 and *Archäologische Bibliographie* 1993, ix-xliii.

- Dakaris, S., 1971. *Cassopaia and the Elean Colonies*, Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις 4, Athens.
- Fantasia, U., 2017. *Ambracia dai Cipselidi ad Augusto. Contributo alla storia della Grecia nord-occidentale fino alla prima età imperial*, Pisa.
- Forsén, B. - Forsén, J. - Lazari, K. - Tikkala, E., 2011. Catalogue of Sites in Central Kokytos Valley, στο B. Forsén - E. Tikkala (επιμ.), *Thesprotia Expedition II. Environment and Settlement Patterns*, Helsinki, 73-122.
- Franke, P.R., 1961. *Die antiken Münzen von Epirus*, Wiesbaden.
- Hammond, N.G.L., 1967. *Epirus: The Geography, the Ancient Remains, the History and the Topography of Epirus and Adjacent Areas*, Oxford.
- Isager, J., 2001. *Eremia in Epirus and the Foundation of Nicopolis: Models of Civilization in Strabo*, στο J. Isager (επιμ.), *Foundation and Destruction, Nikopolis and Northwestern Greece: the Archaeological Evidence for the City Destructions, the Foundation of Nikopolis and the Synoecism*, Athens, 17-28.
- Marshall, B.A., 1975. The Date of Delivery of Cicero's in Pisonem, *The Classical Quarterly* 25 (1), 88-93.
- Moore, M.G., 2001. Roman and Late Antique Pottery of Southern Epirus - Some Results of the Nikopolis Survey Project, στο J. Isager (επιμ.), *Foundation and Destruction, Nikopolis and Northwestern Greece: the Archaeological Evidence for the City Destructions, the Foundation of Nikopolis and the Synoecism*, Athens, 79-90.
- Palli, O. - Riginos, G. - Lamprou, V., 2016. Local Elites in West Roman Greece: The Evidence from Thesprotia and Preveza, στο R. Varga - V. Rusu Bolindeț (επιμ.), *Official Power and Local Elites in the Roman Provinces*, London, 1-21.
- Tziafalias, A. - Helly, B., 2007. Décrets inédits de Larissa (3), *BCH* 131, 421-474.
- Wiseman, J., 1998. Rethinking the "Halls of Hades", *Archaeology* 51:3, 12-18.
- Zachos, G., 2016. *Tabula Imperii Romani: J 34 - Athens: Achaia Phthiotis-Malis-Aenis-Oitaia-Doris-Eurytania-East & West Locris-Phokis-Aitolia-Akarnania*, Athens.

ABSTRACT

LOOKING FOR THE EPIROTE TRIBES IN THE ROMAN PERIOD: AN ARCHAEOLOGICAL SURVEY

VYRON ANTONIADIS

According to ancient authors, Epirotes experienced, 167 years before the birth of Christ, an apocalypse. The end of their world had arrived. Within few hours, 70 settlements were destroyed, and 150,000 people were sold into slavery. From that day onwards, the historical research mainly focuses on the Roman civil wars and the great victory of Augustus at Actium. The Epirote *ethnoi* and especially the Molossians were lost and forgotten in the vastness of the Roman Empire. The present article examines the archaeological evidence associated with the major tribes of Epirus in the Roman Period. A synthesis is proposed of the epigraphic, numismatic, cultic, funerary finds and evidence in relation to their findspots and their topographical data. This investigation may lead us to a better understating regarding the Epirotes who lived in difficult conditions especially during the early Roman times.